

מימין למעלה: מאגר מים מדורג בבונדי, ראג'סטאן. משמאל: באר מדרגות מוסלמית בלקאו, אוטר פרדש, ופסל בתוך פיר הבאר ראני קי ואו

מבנים שמימיים

שלושה אתרים ארכיטקטוניים מיוחדים במינם בהודו, שגורמים גם למבקרים מהמערב היהיר והטכנולוגי לעמוד פעורי פה. לא רק יופיים והיכולות ההנדסיות והטכנולוגיות הגלומות בהם מרשימים, אלא גם הדיבטים הרוחניים והפילוסופיים יותם יעקבסון

חלק מהחוויה של הנסיעה להודו הוא המפגש עם אתרי מורשת ועם ארכיטקטורה מרהיבה, מרשימה, מסחררת, מדהימה במונח הכי בסיסי של המילה. מבקרים מן המערב היהיר והכהיבטוח ביכולותיו הטכנולוגיות עומדים פעורי פה מול מקדשים ומבנים מרשימים מאין כמוהם. האתרים הללו מרשימים לא רק ביופיים אלא גם ביכולות ההנדסיות והטכנולוגיות שיצרו אותם – בתקופה נטולת חשמל וטכנולוגיה מודרנית, כמוכח. אבל עם כל הכבוד לטכנולוגיה, כשמבינים שכל היופי הבלתי נתפס הזה לא נועד רק כדי להרשים, אלא שחבויים בו גם משמעויות דתיות, רוחניות ופילוסופיות, נדמה שהאבנים עצמן מדברות ממש. אמנם רבים מהאתרים הללו מרוחקים מאוד ממסלולי הטיול המוכרים, אבל שווה לעשות מאמץ.

באר המדרגות אדמה הארי. אחת מסדרה של בארות כאלה שנבנו במאה ה-17 שבניית

פחות עמל בכרייה, וכך מוקטנת התארות המים ומידת התעששותם. לשם מה להשקיע כלי-כך הרבה בפיסול מתחכם ובפתח באר כה רחב, שאפשר לרדת אל תוכה במדרגות? סיבות נוגות מצביעות על כך שהסיבה אינה פונקציונלית-פרקטית, אלא פולחנית. יש מקום לסברה, שמדובר במבנה שצורתו כמקדש הפוך. למקדש הינדואי יש מבנה קבוע: כניסה, רחבת התכנסות (Mandapa) ואזור הנחשב לקודש הקודשים, שבו מוצב צלם האל. כל אחד מהאגפים הללו מודגש על-ידי גג ההולך ומתגבה על השיקהארה – מגדל בצורת קונוס שנמצא מעל קודש הקודשים והמסתיים בכד אבן. לכך הוזה יש חשיבות גדולה במיתולוגיה ההינדואית. הוא לקוח מאחד הסיפורים החשובים ביותר במיתולוגיה ההודית, ולפיה הוא מכיל את

משקה האלמות שאותו ביקשו לעצמם גם האלים וגם השרים. הכד, והמשקה שבתוכו, מסמלים בין השאר את הריכוז המדויק ביותר, את תמצית הקיום ואת המקור לכול. בהקבלה, ניתן לראות בפתח המסדרון המדורג כניסה למתחם המקודש. משם, תחת להתגבה, נעשים החלקים עמוקים יותר ויותר. בכריכה שבתחתית המסדרון ניתן לראות את המקבילה לרחבת ההתכנסות, וכפיר הבאר שמעבר לה – את קודש הקודשים. בהמשך להיפוך, את מקום כד הנקטר השמימי תופסים מי התהום המתנקזים לבאר עצמה. אולי סמל לקיום הארצי כחיים האמיתיים, ללא צורך להפליג לעולמות רחוקים. טבילה בכריכה כמוה כנגיעה בורמי התת-מורע. המסדרון המדורג קטוע על-ידי רחבת מפולסת, שמעליה מתנשאים ביתנים ומגדלונים

בכריכה שבתחתית המסדרון ניתן לראות את המקבילה לרחבת ההתכנסות, ובפיר הבאר את קודש הקודשים. את מקום כד הנקטר השמימי תופסים מי התהום המתנקזים לבאר עצמה

(פאביליונים) רב קומתיים, הנתמכים על-ידי עמודים, שהגיעו בעבר עד מפלס הקרקע. גם בין פיר הבאר לכריכה ניצב פאביליון. כשארם גולש במורד המסדרון הוא זוכה למבט מורכב, רב פרספקטיבות, דרך עמודי הפאביליונים השונים, לעבר פיר הבאר. המראה מועצם על-ידי משחקי האור והצל בין קטעי המסדרון המקורים לבין קטעי המסדרון הפתוחים לחופת השמיים. מי שרוצה, יכול להרהר בתודעה המשתקפת באדריכלות, ריצוד אדריכלי שהוא שיקוף לריצוד תודעתי, בדרך לתובנה חדשה הנולדת כתוצאה מהיפוך של מוסכמות.

באר המדרגות של המלכה. המסדרון המורג שהתמוטט חלקית ופיר הבאר המהודר

הפוך על הפוך, מקדש קאילאסה

אתר מקדשי המערה אלורה (Ellora), הסמוך לעיר אורנגבאד (Aurangabad) שבמדינת מאהאראשטרה (Maharashtra) שבהודו, מפורסם במקדשים החצובים בסלע. החציבות בצלע ההר יוצרת היפוך מעניין. מלאות הסלע מפנה את מקומה לריק החצוב, היוצר חלל גדול להתכנסות. בקירות מקדשי המערה שפע של תגליפי אבן מרהיבים. במקדש קאילאסה, גדול המקדשים באתר, שהוקם במאה ה-8 והוקדש לאל שיווא, מתקיים היפוך על היפוך.

את השוני הגדול של מקדש זה מיתר המקדשים באתר קשה לראות מבחוץ, אלא רק אם נכנסים אליו או מקיפים אותו ומשקיפים עליו מלמעלה, משולי צלע ההר שלתוכה נחצב. נדמה שכאן החליטו מתכנני המקדש להתעלם מכל נורמה מקובלת, ולהתעלות מעל לתנאים הטבעיים. במקום לרוקן חלל בתוך הסלע ולהסתפק במקדש

מקדש עומד על הראש

על גדות נהר הסראסוטי האכזב, בפאתי העיירה שכוחת הלב פאטן (Patn) במדינת גוג'ראט (Gujarat) שבהודו, נחבאת "באר המדרגות של המלכה" (ובשפה המקומית Rani Ki Vav). הגם שלא השתמרה בשלמותה, נחשבת הבאר למפוארת מניין בארות המדרגות האחרות, קומפלקסים ייחודיים שנבנו במאותיהם בצפון-מרכז הודו החל מהמאה ה-7 לספירה. בארות המדרגות זכו לתוארן כיוון שלפירי הבארות שלהן נושקים מסדרונות מדורגים רחבים

מימין: טוראנה בסנצ'י.
משמאל: מבט ממרומי
ההר על החפיר ועל מקדש
קאילאסה החצוב בתוכו

סאנצ'י (Sanchi) מרוחקת כ־50 ק"מ מבהופאל (Bhopal), אותה עיר שבה אירע בשנת 1984 האסון התעשייתי הגדול ביותר בתולדות האנושות. ניתן להגיע לכאן בקלות בכל אחת מהרכבות העושות את דרכן בין בהופאל לדלהי, ועוצרות בתחנה שכוחת האל שנמצאת ממש למרגלות הגבעה. במשך מאות שנים, למעשה מאז שנעלם הבורהיום בהורו סביב המאה ה־12 לספירה, נשכח האתר מלב ולא היה מוכר לאיש למעט תושבי הכפר הזעיר שבמקום, עד לגילוי בדרך מקרה על־ידי קצין בריטי בראשית המאה ה־19. בעקבות הגילוי, הגיע לסאנצ'י נחיל של שורדי אוצרות ועתיקות שחפרו בעיי ההריסות, עקרו ושברו כל שיכלו ליטול עימם והסבו לאתר נזק אדיר. רק בשלהי המאה ה־19 החליטו הבריטים על עריכת חפירות יותר מסודרות ובמסגרתן גם עבודות שימור ושיקום.

קל ללכת לאיבוד באתר בין גיבוב שרידי המנזרים, הסטופות (מבנה בודהיסטי מקודש, המהווה גם מעין דיאגרמה של מיקרו־קוסמוס) והמקדשים, אולם את העיקר קשה לפספס – זוהי הסטופה המרכזית. זו נבנתה לראשונה בימיו של הקיסר אשוקה (Ashoka), מאה 3 לפנה"ס, צורך בודהיסטים ידוע ושליט שהיה ידוע באכזריותו, שלימים היה המנהיג הראשון שקיבל עליו את הדת הבודהיסטית וראג להפצתה הן בהורו והן מחוצה לה.

עיקר פארה של סאנצ'י הם ארבעת השערים של הסטופה המרכזית, שדרכם מתאפשרת הכניסה אליה. שערים אלו הם דוגמה מרהיבת עין לאומנות הגילוף באבן שרווחה באותם ימים. נדמה כי גם ללא הבנה מעמיקה באומנות וברדת המקומית ניתן להתפעל מסאנצ'י הנאה עמוקה, אולם כשמוסיפים על כך משמעויות נוספות, ההנאה, כך נראה, רבה ושלמה עוד יותר.

מסופר שהבורהא עצמו אסר לפסל את דמותו בשום צורה. נהוג זה כוכד משך מאות שנים, עד לימיו של המלך קאנישקה (מאה שנייה לספירה), שחי באזור אפגניסטן והחל לפסל את דמותו של הבורהא בהשפעת הפיסול הרומי. בימים שבהם הוקמו השערים בטרם פוסלה דמותו של בודהא, במקומה מופיעים סמלים שציינו את דמותו ומצבים שונים בחייו. בין הסמלים, סוס חסר רוכב המסמל את בודהא כנסיד צעיר, הנוטש את ארמון הוריו בחיפוש הבלתי מתפשר אחר מקורו של הסבל; קוף מגולף מגיש קערת רבש לעץ פיקוס, המסמל בודהא לאחר הגעתו להארה, וסטופה מגולפת שסביבה מאמינים סוגרים המסמלת את מותו של בודהא. בנוסף על תיאור חייו של בודהא, מגולפות שפע סגנות מחיי היומיום המהממות ממש בעושר הקומפוזיציה שלהן ובריבוי הפרטים שבהן.

g@globes.co.il

גם פנים המקדש חצוב ומעוטר וכמותו גם כל הקירות ההיקפיים שנוצרו במהלך הפרדת גוש הסלע המרכזי מסיביתו. התוצאה - הר שלם חצוב כנחיל, גדוש תבליטי אבן מגולפים, מבוך נפלא של חללים

חללים שמאפשרים שפע של אפשרויות מבט וגילוי של הרבה פינות נסתרות.

בדרך כלל, אחד משני הביטויים המרכזיים של האל שיווא, המגולפים משני עברי הפתח, משתלט על הבאים בשעריו. זה יכול להיות שיווא הרקדן הקוסמי, המעורב בחיי העולם הזה, וזו יכולה להיות דמותו כשהוא עושה מדיטציה, מנותק מהבלי העולם. כך גם המבקרים מוצאים עצמם מתרוצצים במקדש, מנסים להציץ ולראות את הפלא מכל זווית, או נאלמים דום, קורסים במקומם ונותנים לפלא להכיל אותם.

סאנצ'י עבודה של הודו

אי שם בלב רמת הרקאן (Deccan) שבמרכז הודו, במדינת מאדיה פרדש (Madhya Pradesh) מתרוממת לה גבעה קטנה ותמימה למראה. לפעמים קורה שראשה של הגבעה מתנשא מעל האובך הנורא שמכסה את האזור בעונות היובש, אז גם נדמה שצונן יותר למעלה. מי היה מאמין שדווקא כאן נמצא אחד האתרים הבודהיסטיים הקדומים והחשובים ביותר בעולם?

למטה: (מימין) הפסל של וישנו הנם שמטבורו צומח לוטוס ובתוכו ברהמה, על ציר האמצע של פיר הבאר של המלכה. (משמאל) המדרגות העמוקה ביותר שנחפרה, כפר נימאנה, ראג'סטאן

מערה נאה, הם בחרו לחצוב את הסלע כך שבמרכז החציבה הענקית נותר גוש עצום מבודד מסביבתו. עתה יכלו להתייחס אל גוש הסלע כאל הר לכל דבר ולגלף גם את פניו החיצוניים.

המקדש החצוב, המוקף חפיר עמוק מתנשא לגובה של כמה קומות, ובתוכו נחצבו חללים פנימיים. בכללותו נראה המקדש כאלו נבנה באבן ולא נחצב, מעט דומה (אך להבדיל, כמובן) לקבר זכריה וליד אבשלום בנחל קדרון בירושלים. הוא נועד לסמל את הר קאילאסה, אחת הפסגות הנישאות בהימלאיה, הנחשב משכנו הספק ארצי ספק שמיימי של האל שיווא. חלקו התחתון של המקדש מגולף כליכולו פסלי פילים המהווים על־פי המיתולוגיה ההינדואית את מסד העולם ומרמזים על כך שהמקדש משול למיקרו־קוסמוס. פילי אבן גדולים, כמה מטרים גובהם, מפוסלים אף הם בגושי סלע שנחצבו וסותת, שומרים על הסף. מהחצר החצובה מוביל גשר חצוב אל המקדש. על "מדרונות", המקדש מטפסים ומרחפים להם שפע יצורים מיתולוגיים, חבר מרעיו של שיווא, בשפע בלתי רגיל. כל זה חצוב באבן? ישאל המבקר במקום, ויאלץ בסופו של דבר להשתכנע שאכן כך הוא.

גם פנים המקדש חצוב ומעוטר וכמותו גם כל הקירות ההיקפיים שנוצרו במהלך הפרדת גוש הסלע המרכזי מסיביתו. התוצאה - הר שלם חצוב כנחיל, גדוש תבליטי אבן מגולפים, מבוך נפלא של

